

DOROTA CHŁOPEK

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Angielskie wypowiedzenia z czasownikami 'stanowymi' w czasie teraźniejszym vs. polskie wersje

Key words: *grammatical aspect, lexical aspect, stative verbs, rendition, English, Polish*

Słowa kluczowe: *aspekt gramatyczny, aspekt leksykalny, czasowniki stanowe, przekład, język angielski, język polski*

Wprowadzenie

Bieżący artykuł skupia się na fragmentach dyskursu w języku angielskim w czasie teraźniejszym z czasownikami 'stanowymi', traktowanych tutaj jako 'wypowiedzenia', które mogą stanowić problem dla Polaka uczącego się języka angielskiego jako obcego na każdym poziomie zaawansowania w tym języku. Informują one o sytuacjach statycznych, ale w wyjątkowych przypadkach podobne sytuacje postrzegane są jako dynamiczne, a dany czasownik przyjmuje formę progresywną zamiast typowej dla czasu teraźniejszego prostego, ang. *simple present*. Celem artykułu jest ukazanie różnic znaczeniowych pomiędzy opisanymi w języku angielskim typowymi sytuacjami 'stanowymi' i ciągłymi, czyli z gramatycznym aspektem charakterystycznym, zwyczajowym albo 'stanowym', oraz progresywnym, także przedstawienie rezultatów przekładu obydwu interpretacji opisywanej sytuacji na język polski, wyeksponowanie problemu przekładu odwrotnego z języka polskiego na język angielski. Aspekt leksykalny charakterystyczny, zwyczajowy, 'stanowy' jest w czasie teraźniejszym kodowany w czasownikach, które występują w formie podstawowej, ang. *plain forms*, np. *live*, pol. *żyć, mieszkać*, np. w *They live in Poland*, pol. *Oni mieszkają w Polsce*, a w trzeciej osobie liczby pojedynczej przyjmuje ona końcówkę fleksyjną *-s*, np. *He lives in Poland*, pol. *On mieszka w Polsce*. Natomiast aspekt progresywny przekazywany jest przez czasowniki złożone z fleksyjnej formy operatora *be*, pol. *być*, oraz z niefinitywnego, czyli nieodmienionego, czasownika leksykalnego z końcówką *-ing*, np. *are living* w *They are currently living in Ireland*, pol. *Oni obecnie mieszkają w Irlandii*. Język polski nie posiada rozróżnienia formy czasownika na podstawową, np. *live*, oraz ciągłą, np. *are living*, gdyż dysponuje on ogólną formą niedokonanego czasownika

w czasie terażniejszym, ang. *a general form of the imperfective aspect* (za: Smith, 1997, w odniesieniu do języka rosyjskiego), np. *mieszkają* w podanych wyżej przykładach. Natomiast w języku polskim formy fleksyjne czasownika zmieniają się odpowiednio do czasu: terażniejszego, czyli absolutnego (za: Givón, 2001), przeszłego oraz przyszłego, np. *jestem (teraz)*, *byłam (wczoraj)*, *będę (jutro)*. W języku angielskim czasownik finitywny, czyli podlegający odmianie, może przyjąć tylko formę czasu terażniejszego i przeszłego (np. gramatyka składniowa według Quirka, Greenbauma, Leecha, i Svartvika, 1985), np. operator *am* w *I am*, pol. *ja jestem*, oraz *was* w *I was*, pol. *ja byłam*, czy *were* w *they were*, *oni byli/one były*, albo czasownik lekсыkalny *lives* w *He lives in Poland*, pol. *On mieszka w Polsce*, oraz *lived*, w *He lived in Poland*, pol. *On mieszkał w Polsce*. Zeno Vendler (1957) uznał, że czas gramatyczny, ang. *tense*, umieszcza jakąś ewentualność w czasie rzeczywistym, ang. *time*. Jednak w języku angielskim, chociaż czas rzeczywisty jest wspólny wszystkim istotom na ziemi, czas gramatyczny łączy się z odmienną formą czasownika, która w stosunku do przyszłości nie posiada osobnej formy fleksyjnej (np. Quirk et al., 1985). Wspomniane ewentualności, według Vendlera, obejmują zarówno sytuacje stanowe, jak i inne zdarzenia (Kamp i Reyle, 1993). Z kolei aspekt, zdaniem Vendlera, wprowadza rozróżnienia pomiędzy zdarzeniami, ang. *events*, dokończonymi, trwającymi oraz zwyczajowymi. Pośród nich Vendler wskazał na sytuacje **działania**, ang. *activities*, np. *walk*, pol. *iść, chodzić*, **wykonania**, ang. *accomplishments*, np. *arrive/come*, pol. *przybyć, osiągnięcia celu*, ang. *achievements*, np. *shatter*, pol. *rozbić*, oraz sytuacje **stanowe**, czyli niezmiennie istniejące **stany**, ang. *states*, np. *want*, pol. *chcieć*¹. Vendler ujął powtarzalne, czyli **iteratywne**, ang. *iterative*, sytuacje krótkotrwałe w czasownikach tzw. kompaktowych, ang. *compact verbs*, które Carlota Smith (1997) dodała do typów aspektu lekсыkalnego Vendlera jako *semelfactives*. Opisują one **sytuacje chwilowe**, np. *hit*, pol. *uderzyć*. Oprócz typów sytuacyjnych, Smith analizowała typy punktów widzenia, ang. *view-point types*, czyli rodzaje aspektu gramatycznego w formie morfologicznej czasownika. Biorąc pod uwagę aspekt lekсыkalny oraz aspekt gramatyczny, związany z morfologiczną strukturą czasownika, Bernad Comrie (1976) przyjął definicję aspektu zaproponowaną przez Holta trzy dekady przed nim, jako *określone postrzeganie wewnętrznej struktury czasowej konkretnej sytuacji* (Comrie, za: Holt, 1943: 6), która dominuje do dzisiaj w opracowaniach na temat aspektu. Opisują go tak gramatyki składniowe (np. Quirk et al., 1985; Huddleston i Pullum, 2005), funkcjonalne (np. Vendler, 1957; Forsyth, 1970; Comrie, 1976; Dowty, 1977; Dahl, 1985; Trask, 1999; Givón, 2001; Croft, 2012), korpusowe (np. Biber, Johansson, Leech, Conrad i Finegan, 1999) oraz podejścia do

¹ Przykłady czasowników za: Smith (1997), Croft (2012).

gramatyki w ramach Językoznawstwa Kognitywnego (np. Langacker, 1987; Talmy, 2000a i b; Croft, 2012). Eksponując najpierw aspekt typów punktów widzenia w gramatyce funkcjonalnej, Talmy Givón (2001) wyróżnił dwa ogólne typy aspektu: **dokonany**, ang. *perfective*, oraz **niedokonany**, ang. *imperfective*. Począwszy w części pierwszej od podejścia do aspektu według Givóna (2001), w ramach systemu TA², Tense-Aspect³, pol. *czas-aspekt*, ze szczególną uwagą skupioną na angielskich czasownikach 'stanowych', ang. *stative verbs*, według Crofta (2012), w części drugiej nastąpi krótkie wprowadzenie do typów aspektu sytuacyjnego według Smith, szczególnie aspektu 'stanowego' oraz ukazane zostaną przykłady sytuacji nietypowych, również z perspektywy Ronalda Langackera (2008), którym podlegają niektóre czasowniki 'stanowe'. Za sprawą zmiany perspektywy oglądu sytuacji, angielski czasownik stanowy może w niektórych przypadkach interpretacyjnych przyjąć formę progresywną. W końcu nastąpi analiza oraz omówienie kilku przykładów wersji angielskiej, wraz z wersjami w języku polskim, zawierających angielskie czasowniki stanowe w związku z użyciem dotyczącym innych sytuacji niż typowe 'stanowe', które mogą być konceptualizowane, czyli analizowane albo przetwarzane pojęciowo, jako ciągle. Przykłady wersji angielskiej zaczerpnięte są z korpusu języka angielskiego BNC (British National Corpus (BYU-BNC))⁴, a ich polskie wersje pochodzą z mechanicznego przekładu dokonanego przez tłumacza *google.pl*⁵ i, w przypadku jednego zdania (11b), również przez dwa inne internetowe serwisy tłumaczeniowe. Celem dokonanej analizy oraz przeprowadzonej dyskusji jest wskazanie Polakom uczącym się języka angielskiego jako obcego na możliwe 'zasadki' komunikacyjne w procesie tworzenia wypowiedzi w języku angielskim.

Kategorie czasu i aspektu według ujęcia Givóna (2001)

Givón (2001) przedstawił funkcjonalne podejście do kategorii aspektu w ramach systemu funkcji czasownika, określonych akronimem TAM, Tense-Aspect-Mood, pol. *czas-aspekt-modalność*. Jego zdaniem (Givón, 2001: 285) sama morfologia stanowi zaledwie część struktury zdania, a zasięg funkcjonalny nie jest kojarzony przez Givóna z propozycjonalną semantyką pojedynczego zdarzenia lub stanu, ale raczej z pragmatyką albo połączeniem występującym pomiędzy danym zdaniem i kontekstem dyskursu, w którym ono występuje. Według Givóna, podczas

² Givón (2001) analizuje system czasownika TAM, Tense-Aspect-Mood, pol. *czas-aspekt-modalność*.

³ Zob. Chłopek (2018).

⁴ Pol. Brytyjski Korpus Narodowy, źródło: [<https://corpus.byu.edu/bnc/>] Dostęp: 06.02.2018r.

⁵ Źródło: [<https://translate.google.pl>] Dostęp: 07.02.2018r.

gdy aspekt związany jest ze znaczeniem czasownika w dyskursie, nie tylko z jego formą morfologiczną, która temu aspektowi odpowiada, czas może być do czasownika dobrany, gdyż jest w stosunku do niego kategorią zewnętrzną. Givón ukazał przykłady zdań w języku angielskim, które opisują zdarzenia w czasie realnym, przez wszystkich doświadczanym: w czasie teraźniejszym, przeszłym oraz przyszłym i niezmiennym czasie zwyczajowym, wiążąc wypowiedzenia językowe ze specyficznym czasem, nie z fleksyjną formą czasownika. Właściwie, w ramach kategorii realnego CZASU, ang. TIME, Givón rozróżnił dwa jego główne rodzaje: **czas odniesienia**, ang. *reference time*, oraz **czas zdarzenia**, ang. *event time*, które uczestniczą w systematycznym kodowaniu relacji pomiędzy dwoma punktami wzdłuż liniowego wymiaru czasu. Nienacechowany punkt czasu odniesienia, czasu mówienia, ang. *time of speech*, kojarzony jest z punktem czasu zdarzenia lub stanu, wobec którego opisujące je zdania są zakotwiczone. Givón określił czasowe zakotwiczenie w punkcie czasu mówienia w teraźniejszości jako **czas absolutny**, ang. *absolute tense*. Diagram 1 (za: Givón, 2001: 286, diagram (1), w: Chłopek, w druku, Diagram 3.1) ukazuje pragmatyczną naturę czasu, który przyłącza sąd propozycjonalny do punktu czasu poza sobą. W przypadku czasu absolutnego, zdaniem Givóna, wypowiedziane zdanie jest zakotwiczone w bieżącym akcie mownym, w czasie faktycznego wypowiedzenia zdania. Diagram 1 ukazuje czasowe zakotwiczenie w czasie absolutnym.

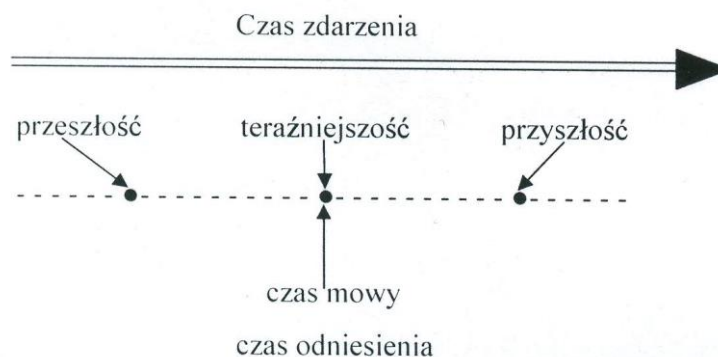


Diagram 1 Czas i zakotwiczenie w czasie

Z uwagi na Diagram 1, Givón (2001: 286, przykłady (2) i (3)) wyróżnił trzy główne czasy, z dodatkowym czwartym, tzw. zwyczajowym, ang. *habitual*, którego status jak go określił badacz, jest nieco niewyraźny, ang. *murky*. Przedstawił zatem w sumie cztery podstawowe czasy, ang. *tenses*, (przykład (2a–d)):

1. czas przeszły, ang. *past*, który obejmuje zdarzenie lub stan, gdzie czas zdarzenia poprzedził czas mówienia, np. *She wrote a book*, pol. *Ona napisała książkę*;
2. czas przyszły, ang. *future*, zawierający zdarzenie lub stan, którego czas zdarzenia następuje po czasie mówienia, np. *She will write a book*, pol. *Ona napisze książkę*;

3. czas teraźniejszy, ang. *present*, w którym zdarzenie lub stan występuje właśnie w czasie mówienia, np. *She is writing a book*, pol. *Ona pisze książkę*;

4. czas zwyczajowy, ang. *habitual*, gdzie zdarzenie lub stan występuje zawsze lub się powtarza, albo czas zdarzenia nie jest określony, np. *She writes books*, pol. *Ona pisze książki*.

Givón (2001: 286, przykład (3a–d)) w przykładowych zdaniach z podmiotem w trzeciej osobie liczby pojedynczej *She*, pol. *Ona*, zastosował czasownik *watch*, pol. *obserwować*, w czasie przeszłym *watched*, pol. *obserwował*, w czasie przyszłym *will watch*, pol. *będzie obserwował*, w czasie teraźniejszym *is watching*, pol. *obserwuje*, oraz w czasie zwyczajowym *watches*, pol. *obserwuje*. Dostrzegamy, iż wersja polska angielskiego czasownika złożonego *is watching* lub *is writing*, który koduje aspekt progresywny, oraz czasownika w czasie zwyczajowym, nacechowanego trzecią osobą liczby pojedynczej w formie *watches* lub *writes*, jest taka sama — *obserwuje* oraz *pisze*. Smith (1997: 74, za: Dahl, 1985: 92) wskazała, iż w gronie 64 języków poddanych badaniu tylko 28 posiada aspekt progresywny, pozostałe, np. francuski i rosyjski, zawierają 'ogólne formy niedokonane', ang. *general imperfectives*. Język polski, tak jak język rosyjski, nie dysponuje czasownikami w aspekcie progresywnym, a aspekty niedokonane koduje 'neutralnie', w ogólnej formie niedokonanej czasownika leksykalnego, np. *obserwuje* lub *pisze*.

Givón (2001: 286) potwierdził, iż status czasu zwyczajowego, np. w przykładzie 4 oraz w czasowniku *watches*, pol. *obserwuje*, a powyżej w czasowniku *writes*, pol. *pisze*, jest niejasny, gdyż zwyczajowe wyrażenia, ang. *habitual expressions*, nie opisują żadnego specyficznego zdarzenia, zatem nie występują w żadnym konkretnym czasie zdarzenia, tym samym nie posiadają podstawowego składnika czasu. Zatem, według Givóna, istnieją przesłanki, by traktować czas zwyczajowy jako 'subkategorię' aspektu niedokonanego, gdyż jak inne aspekty niedokonane, może on krzyżować się, ang. *intersect*, z różnymi czasami. Leksykalny aspekt 'stanowy' występuje w czasownikach opisujących 'stany', które są z natury niedokonane i zwyczajowe, ale bywają okoliczności, w których ten sam czasownik 'stanowy' wyraża zdarzenie i przyjmuje aspekt progresywny, o czym m.in. traktuje część 2.

Czas zwyczajowy, według Givóna (2001), połączony jest z aspektem charakterystycznym, pełnym powtórzeń, który może występować zarówno w zdarzeniach, jak i stanach. Zatem jak Givón ujął pragmatycznie kategorię aspektu? Przedstawił (Givón, 2001: 287) trzy główne kontrasty w ramach aspektu:

1. **dokonanie**, ang. *perfectivity*, włączające kontrast **dokonany** vs. **niedokonany**, ang. *perfective* vs. *imperfective*;

2. **sekwencyjność** lub **odpowiedniość**, ang. *sequentiality or relevance*, z kontrastem aspektowym **dokonany czasu przeszłego**, ang. *perfective*, tzw. *simple past*, z formą czasownika *preterite*, np. *wrote* w *She wrote*, pol. *Ona napisała*, vs. **dokonany związku z czasem odniesienia**, ang. *perfect*, gdzie forma czasownika składa się z fleksyjnego operatora *have/has/had* oraz nieodmiennego czasownika, imiesłowu czasu przeszłego, ang. *past participle*, np. *written* w czasowniku *has written* w *She has written*, pol. *Ona napisała*;
3. **bezpośredniość**, ang. *immediacy*, czyli kategoria ujmująca aspekt **zamierzchły**, ang. *remote*, występujący w czasownikach w czasie przeszłym *preterite*, np. *wrote* w *She wrote for an hour*, pol. *Ona pisała przez godzinę*, oraz aspekt **żywy**, ang. *vivid*, w przeszłych zdarzeniach żywotnych, które są opisane w czasie teraźniejszym prostym, np. w opowiadaniu przeszłej absorbującej sytuacji jak następująca: *She approaches the desk, sees a sheet of paper on it, and writes a farewell note for an hour*, pol. *Ona podchodzi do biurka, widzi na nim kartkę papieru, i pisze wiadomość pożegnalną przez godzinę*. Według Givóna (2001: 298), aspekt żywy, ang. *vivid*, niewątpliwie częściej występuje w narracji ustnej niż aspekt zamierzchły.

Niniejszy artykuł skupia się na czasie teraźniejszym zwyczajowym, ang. *habitual*, w punkcie 4 wśród czterech czasów wskazanych przez Givóna, oraz na czasie teraźniejszym z aspektem progresywnym, który zasygnalizowany jest w punkcie 3. Aspekt 'stanowy' typowo wpisany jest w czasowniki w czasie zwyczajowym, ang. *habitual*. Niemniej jednak w sytuacjach nietypowych, które również są wyrażane przez czasowniki 'stanowe', ze szczególną semantyką innych elementów zdania, np. fraz przyimkowych, które przyczyniają się do kategoryzacji aspektu leksykalnego, niektóre czasowniki 'stanowe' mogą przybrać aspekt progresywny. Zatem bieżący tekst koncentruje się głównie na aspekcie niedokonanym, ang. *imperfective*, pomijając aspekt dokonany. Dokonanie łączy się z cechą **wykonturowania**, ang. *bounding* (np. Dowty, 1979; Smith, 1997; Givón, 2001; Langacker, 1987, 2008, 2013; Biber et al., 1999; Talmy, 2000a; Huddleston i Pullum, 2005; Quirk et al., 2007; Croft, 2012), czyli ograniczenia zdarzenia lub procesu w czasie. Czasowniki nazywają zdarzenia, w języku angielskim niewykonturowanie obejmuje zdarzenia dwojakiego rodzaju, zwyczajowe lub charakterystyczne i progresywne, czemu w języku polskim odpowiada ogólna forma niedokonana czasownika (za: Smith, 1997: 74). Spośród trzech kontrastów w ramach aspektu, przedstawionych przez Givóna (2001: 287), uwaga pada tutaj na aspekt niedokonany, ang. *imperfective*, w języku angielskim, w zestawieniu z jego niedokonanym odpowiednikiem w języku polskim.

W ilustracji kontrastu pomiędzy aspektem dokonanym i niedokonanym, z uwzględnieniem wykonturowania, które w przypadku aspektu niedokonanego nie jest zaznaczone, gdyż nie

wiąże się z nim dokończenie (Givón, 2001: 288), Givón (2001: 289) zastosował metaforę obiektywu fotograficznego. Zdarzenie jest przez niego oglądane jako obiekt z daleka (Diagram 2) lub z bliska (Diagram 3). Zdaniem Givóna, aspekty gramatyczne narzucają różne perspektywy na to samo zdarzenie. Zdarzenie mające dokonany aspekt wydaje się być obserwowane z daleka, przez obiektyw posiadający wąski kąt, staje się ono małe, zwarte, ang. *compact*, i dobrze wykonturowane, co przedstawia Diagram 2 (za: Givón, 2001: 289, diagram (5), w: Chłopek, w druku, Diagram 3.2).



Diagram 2 Ognisko obiektywu w przypadku aspektu dokonanego

Zastosowanie aspektu niedokonanego, w opinii Givóna, przypomina obserwowanie zdarzenia z bliska przez szerokokątny obiektyw. Jest ono tak blisko, że jego wykonturowanie znajduje się na zewnątrz pola widzenia obiektywu, a wszystko, co dostrzega obserwujący, to ciągły niewykonturowany zakres, co ilustruje Diagram 3 (za: Givón, 2001: 289, diagram (6), w: Chłopek, w druku, Diagram 3.3).

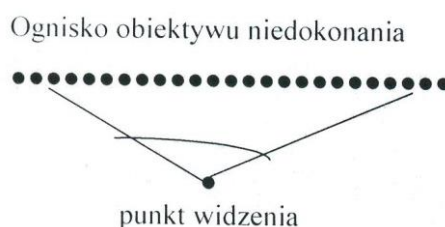


Diagram 3 Ognisko obiektywu w przypadku aspektu niedokonanego

Givón podzielił kategorię aspektu niedokonanego w języku angielskim na dwa główne typy:

1. aspekt **progresywny-trwający-ciągły**, ang. *progressive-durative-continuous*, jest związany z trwającymi procesami, ang. *ongoing processes*, np. *She is writing now*, pol. lit.⁶ *Ona pisze teraz*, z operatorem *is* w czasie teraźniejszym, lub *She was writing then*, pol. *Ona pisała wtedy*, z operatorem *was* w czasie przeszłym *preterite*, czasownik leksykalny *writing* posiada formę imiesłowu czynnego, ang. *progressive participle*, który jako czasownik

⁶ Skrót 'lit.' oznacza wypowiedzenie przetłumaczone literalnie, dosłownie.

nieodmienny występuje wspólnie z aspektem progresywnym w czasowniku złożonym w każdym czasie;

2. aspekt **zwyczajowy-powtórzeniowy**, ang. *habitual-repetitive*, w zdarzeniach podlegających powtórzeniom, np. w działaniu, ang. *activity*, powtarzonym w czasie przeszłym, jak i w innych typach sytuacyjnych (zob. Smith, 1997, np. w części 2), jest wyrażany poprzez konstrukcję *used to*, np. w zdaniu *She used to write poems*, pol. *Ona zwykła pisać wiersze*, które opisuje proces trwający lub powtarzany, ang. *ongoing or repeated* (za: Givón, 2001: 291, przykład (11c)), w przeszłości, w czasie teraźniejszym koduje go z kolei czasownik w formie czasu teraźniejszego, np. w sytuacji czasowników 'stanowych', ang. *stative verbs*, np. *know*, w formie fleksyjnej *knows* w zdaniu *She knows her duties*, pol. *Ona zna swoje obowiązki*, które opisuje zwyczajowy stan, ang. *habitual state* (za: Givón, 2001: 292, przykład (13c)).

W niniejszym artykule skupiają uwagę wyrażone w języku angielskim sytuacje ze 'stanowym' aspektem, głównie w czasie teraźniejszym. Według Givóna (2001: 291), czasowniki 'stanowe' lub przymiotniki 'stanowe' zwykle odrzucają dokonaną interpretację angielskiego czasu przeszłego, automatycznie przyjmując interpretację niedokonaną, nie akceptują również aspektu progresywnego, zapewne dlatego, że ich perspektywa skupia się na trwającym stanie. Część 2 stara się ukazać nietypowe sytuacje, które wyrażają czasowniki 'stanowe' w aspekcie progresywnym.

Nawiązując najpierw do późniejszych badań niż przeprowadzone przez Smith (1997), również przez Givóna (2001: 288, (4d)), czasowniki stanowe **tymczasowe**, ang. *temporary*, oraz **długotrwałe**, ang. *long-lasting*, Croft (2012: 58, Rysunki 2.3) przedstawił cztery rodzaje 'stanów', ang. *states*:

1. **Przejściowe**, ang. *Transitory*, np. *The window is open*, pol. *Okno jest otwarte*;
2. **Stale, Nabyte**, ang. *Permanent, Acquired*, np. *The twig stick is broken*, pol. *Gałązka jest złamana*;
3. **Stale, Inherentne** lub **Nieodłączne**, ang. *Permanent, Inherent*, np. *He is tall*, pol. *On jest wysoki*;
4. **Punktowe**, ang. *Point*, np. *The sun is at its zenith*⁷, pol. *Słońce jest w zenicie*.

⁷ Dosłowny przykład Crofta (2012: 58, czwarty rysunek w 2.3), pozostałe trzy przykłady są zmodyfikowane.

Według Crofta (2012: 58–59), **stany przejściowe** są związane z poziomem **etapu**, a **stany stałe** i **stany punktowe** łączą się z **poziomem przedmiotu** albo **obiektu**. Stany przejściowe zawierają początek, czasem również i koniec. Stany stałe obowiązują przez pozostały czas występowania danej jednostki, a stany inherentne utrzymują się przez cały czas jej istnienia, natomiast stany stałe nabyte trwają do jej końca, poczynając od czasu przyjęcia konkretnego stanu przez określony referent. Stany punktowe tworzą sytuacje, które trwają zaledwie chwilę w czasie, można ją postrzegać jako punkt w czasie.

Typy sytuacyjne i 'elastyczna' kategoryzacja sytuacji stanowych — wybrane aspekty

Smith (1997) ukazała, iż semantycznym typom sytuacyjnym, w nawiązaniu do badań Vendlera (1957), odpowiadają typy gramatyczne aspektu, aspekt punktów widzenia, ang. *viewpoint types*. Według Smith, typy sytuacyjne mogą podlegać ogólnej kategoryzacji jako **stany**, ang. *states*, lub **zdarzenia**, ang. *events*. Smith (1997: 19) wykorzystwała następujące typy zdarzeń z tekstu Vendlera: **działanie**, ang. *activity*, **wykonanie**, ang. *accomplishment*, **osiągnięcie celu**, ang. *achievement*, dodając do ww. nowy typ, zdarzenie **chwilowe**, ang. *semelfactive*. Typy sytuacyjne różnią się z uwagi na określone cechy czasowe, ang. *temporal features*, takie jak, prominentną cechą **wykonturowania**, ang. *boundedness*, do której nawiązano powyżej w związku z aspektem w ujęciu Givóna (2001). W ramach gramatyki funkcjonalnej, Smith (1997: 176) analizowała również takie właściwości czasowe⁸, jak **dynamizm**, ang. *dynamism*, **teliczność**, ang. *telicity*, **trwanie**, ang. *duration*, **dokończenie**, ang. *completion*, oraz bycie **natychmiastowym**, ang. *instantaneous*. Stanowiąc cechy semantyczne występują one w trzech głównych parach, które opierają się na kontrastach, posiadając wartości plus (+) lub minus (–), zgodnie z posiadaniem określonej cechy, np. cechy dodatniej (+), lub jej brakiem, czyli z cechą (–). Owe trzy pary to:

1. **dynamiczny/statyczny**, ang. *dynamic/static*;
2. **dokończenie/trwanie**, ang. *completion/duration*, czyli **teliczny/ateliczny**, ang. *telic/atelic*;
3. **trwający/natychmiastowy**, ang. *durative/instantaneous*.

Podstawę rozróżnienia aspektowego, zdaniem Smith (1997: 176), stanowi para **dynamiczny/statyczny**, ang. *dynamic/static*, w ramach której 'stany' postrzegane są jako statyczne, a zdarzenia jako dynamiczne. 'Stany' składają się z pojedynczego oraz jednorodnego okresu

⁸ Zob. 'Aktionsart' (np. Dowty, 1979)

czasu, w którym niedokonana sytuacja nie jest ograniczona punktami końcowymi (za: Smith, 1997: 130). Chociaż 'stany' mają miejsce w czasie, to go nie zajmują (B. Taylor, 1977: 206). Natomiast zdarzenia obejmują wszelkie sytuacje, które nie są statyczne, ciągle otrzymują nową porcję energii (Comrie, 1976: 46), jednocześnie zawierają rozwijającą się zmianę w czasie (Langacker, 2002, 2008). Według Smith (1997: 36, 77, 130), zdarzenia zbudowane są z etapów, które po sobie następują oraz występują w różnych momentach, posiadają tym samym **właściwość etapową**, ang. *the stage property*. Smith przyznała, iż język naturalny odzwierciedla różnicę pomiędzy 'stanami' i zdarzeniami, która wpisana jest w konkretne słowa. Ilustracją tej kwestii może być następujące wyjaśnienie: w języku angielskim zdarzenie *występuje*, ang. *occurs*, *dzieje się*, ang. *happens*, *ma miejsce*, ang. *takes place*, a 'stan' *utrzymuje się*, ang. *holds*, albo *obowiązuje*, ang. *obtains*. Według Smith, korelaty językowe pary dynamiczny/statyczny różnią się w rozmaitych językach.

Para **teliczny/ateliczny**, ang. *telic/atelic*, wiąże się z sytuacją, w której zdarzenie teliczne, czyli z wpisanym końcem, łączy się ze zmianą 'stanu', wynikającą z konkretnego zdarzenia, co wnosi zmianę 'stanu' i zakończenie zdarzenia, przy osiągnięciu pożądanego celu (za: Garey, 1957: 106). Smith uznała, iż zdarzenia teliczne, np. *die*, pol. *umrzeć*, posiadają naturalny koniec albo są **wewnętrznie wykonturowane**, ang. *intrinsically bounded*. Z kolei sytuacje ateliczne, np. *sleep*, pol. *spać*, są postrzegane jako procesy, które mogą dobiec końca na każdym etapie swojego rozwoju, nie mają wpisanego rezultatu, więc ich zakończenie jest arbitralne, np. sytuacja teliczna jest wyrażona przez *write a book*, pol. *napisać książkę*, a sytuacja ateliczna przez *write books*, pol. *pisać książki* (za: Verkuyl, 1996: 10). O końcu zdarzenia mówi także dopełnienie czasownika, nie tylko sam czasownik, np. *write*, pol. *pisać*.

Para **trwający/natychmiastowy**, ang. *durative/instantaneous*, jest powiązana z sytuacją, która trwa lub występuje 'natychmiast'. Zdarzenie takie jak *wygrać wyścig*, ang. *win a race*, może trwać kilka setnych sekundy, bez kategoryzowania go jako natychmiastowego. Jednak nie wszyscy badacze zwracają uwagę na tę cechę, np. Mourelatos (1978) czy Dowty (1986), tego nie czynią, ale Smith ją podświetla ze względu na rolę, ang. *linguistic salience*, odgrywaną w językach przez tę badaczkę analizowanych. Oprócz języka angielskiego, Smith (1997) podała rozważaniom również inne gramatyki, np. języka francuskiego, rosyjskiego, oraz chińskiego, także indiańskiego Navaho, z innym podejściem do cechy teliczności, ang. *telicity*, niż w języku angielskim.

Spośród sytuacji z różnymi cechami semantycznymi, uwaga koncentruje się na składniku pierwszej pary rozróżnienia aspektowego **dynamiczny/statyczny**, na 'stanach' Smith (1997: 32) zdefiniowała **stany** jako sytuacje, które utrzymują się przez chwilę albo przez dłuższy czas,

który badaczka nazwała **odstępem**, ang. an *interval*, bez zaznaczonego początku i końca. Sytuacje 'stanowe' wykazują następujące cechy temporalne: są **statyczne**, ang. *static*, **trwające**, więc **duratywne**, ang. *durative*. Smith zastosowała nazwę **stanowy**, ang. *stative*, w stosunku do wszystkich uczestników sytuacji statycznych, czyli **stanowych**, ang. *stative*. Przykładami typowych 'stanów' są następujące wypowiedzenia, inaczej predykaty:

- *posiadać firmę*, ang. *own a firm*;
- *być w Krakowie*, ang. *be in Cracow*;
- *być niskim*, ang. *be short*;
- *wierzyć w sny*, ang. *believe in dreams*.

Ostatni predykat, *wierzyć w sny*, według Smith (1997: 33), należy do grupy **predykatów prywatnych**, ang. *private predicates*, obok innych 'stanów', np.:

- *wierzyć, że Z*⁹, ang. *believe that S*;
- *mieć nadzieję, że Z albo spodziewać się, że Z*, ang. *hope that S*;
- *wiedzieć, że Z*, ang. *know that S*.

Prywatne predykaty opisują sytuacje wewnętrzne, w których, według Smith, ludzie mają jasne oraz spójne intuicje. Mówiący językiem angielskim jako pierwszym są zgodni co do tego, iż wyrażenie **think that**, pol. **myśleć, że**, opisuje sytuację statyczną, a wyrażenie **think about**, pol. **myśleć o**, przywołuje sytuację dynamiczną, postrzeganą jako 'działanie', ang. *an activity*. Zatem *think that* nie przybiera aspektu progresywnego, a *think about* to czyni.

W nawiązaniu do rozprawy doktorskiej Gregory Carlsona (1977), Smith zwróciła uwagę na różnicę dotyczącą **statycznych predykatów**, ang. *stative predicates*, związaną z tym, czy dotyczą one **jednostek**, ang. *individuals*, czy **etapów w ramach jednostek**, ang. *stages of individuals*. Predykaty opisujące względnie stałe właściwości, takie jak *być wymarłym*, ang. *be extinct*, *być lwem*, ang. *be a lion*, wiążą się z określonymi jednostkami, np. dinozaurami i lwami, są zatem predykatami 'poziomu indywidualnego', ang. *individual-level predicates*. Natomiast predykaty, jak *być zajęтым*, ang. *be busy*, czy *być głodnym*, ang. *be hungry*, oznaczają przejściowe właściwości, są zatem predykatami 'poziomu etapowego', ang. *stage-level predicates*. Owo rozróżnienie wpływa na kategoryzowanie aspektu leksykalnego.

Odnośnie struktury argumentowej czasowników, które opisują przyjęte 'postawy', ang. *posture verbs*, lub zajmowaną lokalizację, ang. *location verbs*, takich jak *sit*, pol. *siedzieć*, *stand*, pol. *stać*, *lie*, pol. *leżeć*, *crouch*, pol. *kucać*, Smith powiązała je ze specyficznymi cechami w językach, które analizowała. W języku angielskim odznaczają się one, gdyż pozwalają na

⁹ Litera 'Z' zastępuje wyraz *zdanie*, ang. *S, sentence*, pol. *zdanie*.

'progresywny punkt widzenia'¹⁰, ang. *progressive viewpoint*, który umożliwia statyczną interpretację rezultatu, ang. *static, resultive interpretation*. Przykład (1a–b) został przedstawiony przez Smith (1997: 33, przykład (32a–b)) dla sytuacji statycznej z wpisanym rezultatem (tłumaczenie, tł., D. Ch.).

(1)

a. "Steve is sitting on the chair." pol. Stefan siedzi na krześle.

b. "The picture is hanging on the wall." pol. Obraz wisi na ścianie.

Polskie wersje (1a–b) także posiadają ciągły 'punkt widzenia' w niedokonanych formach czasowników *siedzi* i *wisi*. Jednak czasowniki w polskich wersjach (1a–b) mogą również wyrażać sytuacje zwyczajowe lub charakterystyczne, np. *Stefan zawsze siedzi na krześle, nie na dywanie*, oraz *Obraz zawsze wisi na ścianie, nigdy nie jest schowany w pudełku*. Kontekst sytuacyjny i językowy zarazem określa w wersji polskiej, czy sytuacja ma miejsce w chwili mówienia, czy też jest charakterystyczna, zwyczajowa, ang. *habitual*, 'stanowa', czy może gatunkowa, ang. *generic*, jak opisana np. przez zdanie *Dinosaurs are extinct* (Smith, 1997: 33, przykład (33c)), pol. *Dinozaury są wymarłe*. Według Smith, zdania z czasownikami postawy lub lokalizacji mogą przyjmować czasowniki statyczne jako czasowniki opisujące zdarzenia. Czasowniki statyczne prezentują przyjętą pozycję lub postawę, która jest rezultatem zmiany 'stanu'. W przypadku zdarzeń, uwaga wcześniej zwrócona była na łańcuch przyczynowy włączający zmianę 'stanu'.

Smith (1997: 34) zaprezentowała również angielskie zdania, w których interpretacja zwyczajowa jest obowiązkowa. Opisują one zdarzenia w czasie teraźniejszym i posiadają dokonany punkt widzenia, z obecnością lub bez przysłówków częstotliwości. Kontrastują one ze zdaniami w tym samym czasie i z tym samym punktem widzenia. W przykładzie (2a) wyrażona jest sytuacja stała, a w (2b) i (2c) opisane są zdarzenia, raczej 'wzory zdarzeń', ang. *patterns of events*, a nie pojedyncze zdarzenia (Smith, 1997: 34, przykład (35a–c), tł. D. Ch.).

(2)

a. "Susan is happy." pol. Zuzanna jest szczęśliwa.

b. "Mary feeds the cat." pol. Maria karmi kota.

c. "Fred plays tennis." pol. Fred gra w tenisa.

¹⁰ 'Punkt widzenia', ang. *viewpoint*, to inaczej aspekt gramatyczny w morfologicznej formie czasownika.

Według Smith, zdania te muszą być zrozumiane jako zwyczajowe, chyba że mają szczególną, oddaloną i dramatyczną interpretację, np. jako sprawozdania reporterskie, albo jeśli są wypowiedziane w relacjach sportowych. Smith uznała, iż wyłania się wówczas znaczenie zwyczajowe 'stanu', ponieważ czas terażniejszy nie jest kompatybilny ze zdarzeniem dokonanym.

Chociaż neutralne sytuacje 'stanowe' nie łączą się z aspektem progresywnym, jednak Smith (1997: 85) stwierdziła, iż mogą go wyrażać, jeśli są przekazywane językiem nieformalnym. Nie opisują wówczas 'stanów', lecz informują o dynamicznych zdarzeniach. Argumenty czasowników 'stanowych', takich jak *like*, pol. lit. *lubić*, czy *look*, pol. *wyglądać*, w przykładzie Smith (1997: 85, przykład (51a–c)), zacytowanym w ((3a–c), tł. D. Ch.) wyrażają dynamiczne zdarzenia.

(3)

- a. "John was really liking the play." pol. lit. Johnowi naprawdę podobała się sztuka.
- b. "That cake is looking done." pol. lit. Tamto ciasto wygląda na upieczone.
- c. "Amy is resembling her great-uncle today." pol. lit. Amy jest dzisiaj podobna do swojego stryjecznego dziadka.

Zdania takie jak (3a–c) reprezentują aspekt nacechowany dynamiką. Formy ciągłe czasowników stanowych posiadają znaczenie zabarwienie emocjonalne, które nie kojarzy się z neutralnymi właściwościami 'stanów'. Smith powołała się na opinie innych badaczy nazywających ciągłe sytuacje 'stanowe' sytuacjami '**opisowymi**', ang. *descriptive*, (Kruisinga, 1911), albo '**ożywionymi**', ang. *vivid*, (Poutsma, 1926), włączającymi cechę '**natychmiastowości**', ang. *immediate quality*, (Marchand, 1955).

Co więcej, Smith (1997: 76, przykład (31c–d)) zaprezentowała również dwa przykłady w języku angielskim, w których czasowniki są składniowo i semantycznie 'stanowe', chociaż morfologicznie występują w aspekcie progresywnym. Przykład (4a–b, tł. D. Ch.) cytuje zdania Smith z przykładu (31c–d), z informacjami 'rezultatywnymi'.

(4)

- a. "Your socks were lying on the bed." pol. Twoje skarpety leżały na łóżku.
- b. "The statue is standing on the corner." pol. Ten posąg stoi na rogu.

W opinii Smith, zdania rezultatywne ukazują 'stan' poprzez zdarzenia, które do niego prowadzą, czyli czasowniki i ich argumenty razem wyrażają zmianę 'stanu'. W przykładzie (4a), skarpety przebywały na łóżku, które stanowiło ich tymczasową lokalizację, gdyż skarpety zwykle nie

leżą na łóżku. Tymczasową lokalizację wyraża także przykład (4b), gdyż posąg tymczasowo stoi na rogu, o czym dowiadujemy się z progresywnej formy czasownika, gdyż wskazana w (4b) lokalizacja posągu nie jest sprzeczna z lokalizacją potencjalną. Podczas gdy wersja angielska (4a–b) samym czasownikiem informuje o okresie tymczasowym przebywania referentów w danym miejscu, po zmianie ich naturalnej lokalizacji, czyli po zmianie 'stanu', polska interpretacja tych przykładów nie wywołuje jednoznacznej sytuacji tymczasowej, która wynika ze zmiany 'stanu' poprzedniego.

Langacker (2008: 147) także podzielił czasowniki na dwa główne typy: dokonane, ang. *perfective*, oraz niedokonane, ang. *imperfective*, ale jako dokonane, ang. *perfective*, potraktował czasowniki, które komunikują pewną zmianę, czynią to czasowniki w formie progresywnej. Zamiast 'punktów widzenia', jakimi gramatyczny aspekt określiła Smith, w Gramatyce Kognitywnej Langackera (1987) wystąpił termin *konstruowanie*, ang. *construal*, oraz termin *profilowanie*, ang. *profiling*. Według Langackera (2013: 43), znaczenie składa się zarówno z treści pojęciowej, jak i poszczególnego sposobu **konstruowania** tej treści. Termin **konstruowanie**, ang. *construal*, odnosi się zatem do naszej manifestowanej zdolności do pojmowania i przedstawiania tej samej sytuacji na różne sposoby. Profilowanie to "pojęciowe uwypuklenie określonego aspektu danej **domeny**... . Profilowanie jest procesem, w wyniku którego wybierany jest jakiś element **bazy**." (Evans, 2009: 109). Profilowanie w odniesieniu do kategorii czasu oznacza, iż czas narzuca bezpośredni zakres czasowy, ang. *an immediate temporal scope*, umiejscowiony względem zdarzenia mownego, w którym musi być zmanifestowany profilowany proces (Langacker, 2013: 157), zdarzenie to stanowi bazę dla procesu w relacji profil i baza. Czasowniki dokonane, zdaniem Langackera, konstruują profilowane procesy jako wewnętrznie heterogeniczne, które zawierają jakiś rodzaj zmiany w czasie. Natomiast czasowniki niedokonane ujmują je jako homogeniczne, stanowiące kontynuację stabilnej sytuacji w czasie.

Zdanie może być jednak oparte na 'elastycznej', ang. *flexible*, kategoryzacji sytuacji, poprzez zastosowanie określonych wyrażen językowych, które wpłyną na specyficzne konstruowanie sytuacji wyrażonej tym samym czasownikiem leksykalnym. Langacker przedstawił trzy zasadnicze grupy czasowników podlegających elastycznej kategoryzacji w uzusie językowym.

Po pierwsze, pod względem 'elastycznej' kategoryzacji, Langacker (2002: 207) opisał czasowniki **postawy**, ang. *posture verbs*, np., *lie*, pol. *leżeć*, *sit*, pol. *siedzieć*, *stand*, pol. *stać*, *go*, pol. *pójść*, *iść*, *stay*, pol. *zostać*, które profilują podstawowe procesy ludzkiego doświadczenia. Z odpowiednią partykułą czasownikową mogą oznaczać sytuacje wykonturowane, np. *lie down*, pol. *położyć się*; *sit down*, pol. *usiąść*; *stand up*, pol. *wstać*; *go back*, pol. *wrócić*; *stay in*, pol. *zostać (w domu)*. Partykuły czasownikowe to elementy towarzyszące lub 'satelitarne', ang.

satellites, zastosowane w teorii Leonarda Talmy'ego (m.in. 1985; 2000b), z którymi w języku polskim korelują słowiańskie elementy towarzyszące, jakimi są przedrostki czasownikowe, np. partykuła *down* w *sit down* odpowiada przedrostek *u-* w derywacie *usiąść*. Ponadto, według Langackera (2008: 151), wybór pomiędzy konstruowaniem dokonanym oraz niedokonanym nie jest zawsze sprecyzowany przez wewnętrzne czynniki opisanej sceny, które m.in. stanowią wybrane partykuły czasownikowe w języku angielskim i przedrostki czasownikowe w języku polskim. Konstruowanie zależy również od wiedzy encyklopedycznej, czyli ogólnej, lub wiedzy kontekstowej, także od tego, jak mówiący zamierza zaprezentować określoną sytuację, co ukazują dwa zdania w (5a–b, tł. D. Ch.), zacytowane z opracowania Langackera (2008: 149, przykład (18c–d)).

(5)

- a. "A statue of the president stands in the middle of the park." pol. Posąg prezydenta stoi w środku parku.
- b. "A statue of the president is standing in the middle of the park." pol. Posąg prezydenta stoi w środku parku.

Zdanie w (5a) w języku angielskim mieści czasownik *stand*, pol. *stać*, zastosowany w sytuacji stałej, który posiada formę czasu teraźniejszego z aspektem charakterystycznym *stands*, pol. *stoi*, występuje on w związku zgody z trzecią osobą liczby pojedynczej. Natomiast zdanie w (5b) zawiera ten sam czasownik postawy w czasie teraźniejszym z aspektem progresywnym w czasowniku złożonym *is standing*, pol. *stoi*. Aspekt charakterystyczny czasownika *stands*, pol. *stoi*, jest zmieniony na aspekt ciągły w *is standing*, gdyż czasownik złożony *is standing*, pol. *stoi*, realizuje konfigurację tymczasową (zob. przykład (4b)). Zdania w języku polskim w przykładzie (5a–b, tł. D. Ch.) zawierają czasownik *stoi*, który stanowi ogólną formę niedokonaną czasownika. Na podstawie wersji angielskiej (5a) i (5b) czytelnik konstruuje sytuację stałą, w (5a), lub tymczasową, w (5b). Z kolei wersja polska wymaga od polskiego użytkownika języka angielskiego jako obcego wiedzy ogólnej, by mógł właściwie przetłumaczyć tę informację z języka polskiego na język angielski.

W innym przykładzie, zacytowanym w (6a–b, tł. D. Ch.), Langacker (2008, przykład (21a–b)) zilustrował podobne zjawisko dwoma zdaniem z czasownikiem postawy *sit*, pol. *siedzieć*. Przykłady (6a) i (6b) wyrażają dwie odmienne sytuacje, w których referent wypełniający miejsce podmiotu jest ożywiony, w (6a), oraz kamienny, w (6b).

(6)

- a. "Our prof is sitting and mediating." pol. Nasz profesor siedzi i medytuje.
- b. "Rodin's Thinker sits and meditates perpetually." pol. Myśliciel Rodina wiecznie siedzi i medytuje.

Sytuacja z ożywionym podmiotem, w (6a), mieści zmianę, ponieważ siedzenie i medytowanie dokonywane jest przez ludzi w 'wykonturowanych epizodach', ang. *bounded episodes* (Langacker, 2008: 151). Sytuacja z kamiennym podmiotem, w (6b), ukazuje znaną statwę *Myśliciela*, ang. *The Thinker*, Rodina, który zawsze siedzi tak samo i 'myśli'. Dwie polskie wersje (6a–b) zawierają jednakowe czasowniki, *siedzi* i *medytuje*, które nie wprowadzają rozróżnienia pomiędzy sytuacją z 'mobilnym' wykonawcą, w (6a) wersji angielskiej, oraz sytuacją stałą, w (6b).

Po drugie, Langacker (2008: 150) zanalizował czasowniki '**postrzegania**', ang. *perception verbs*, takie jak *see*, pol. *zobaczyć, widzieć*; *hear*, pol. *u|słyszeć*; *feel*, pol. *po|czuć*, z dopełnieniami nominalnymi, z którymi poddają się 'elastycznej' kategoryzacji. Głównie owymi dopełnieniami są frazy rzeczownikowe, które wyrażają zjawiska konstruowane jako wewnętrznie punktowe, np. *a flash*, pol. *błysk*; *a shot*, pol. (wy)strzał; *a twinge of pain*, pol. *ukłucie bólu*. Co więcej, są nimi także rzeczowniki, które oznaczają okresowe doświadczenie percepcyjne, np. *light*, pol. *światło*; *music*, pol. *muzyka*; *pain*, pol. *ból*. Według Langackera, sytuacja punktowa nie może być opisana prostą formą czasownika, np. nie można powiedzieć w języku angielskim: *¹¹*I see a flash*, pol. *Widzę błysk*, **I hear a shot*, pol. *Słyszę strzał*, **I feel a twinge of pain*, pol. *Czuję ukłucie bólu*. Podane polskie wersje są poprawne gramatycznie, gdyż posiadają ogólną formę niedokonaną czasowników. Jednak chwilowa natura owych wykonturowanych w czasie zdarzeń sprawia, iż poprawne jest użycie tych czasowników we fleksyjnej formie czasu przeszłego: *I saw a flash*, pol. *Zobaczyłem błysk*; *I heard a shot*, pol. *Utrzymałem strzał*; *I felt a twinge of pain*, pol. *Poczułem ukłucie bólu*. Zatem punktowy charakter nominalnych dopełnień sprawia, że błędne jest użycie wymienionych czasowników 'postrzegania' w formie ciągłej. Langacker (2008: 150, przypis 16) zaprezentował zdanie **I'm seeing a flash*, pol. *Widzę błysk*, jako gramatycznie błędne. Natomiast jego polska wersja nie jest błędna ze względu na istnienie ogólnej formy niedokonanej czasownika w czasie teraźniejszym. W kolejnym przykładzie, zacytowanym w (7 a–b, tł D. Ch.), Langacker (2008: 151, przykład (22a–b)) przedstawił także specyficzny wybór aspektu w przypadku użycia czasownika 'postrzegania' *see*, pol. *widzieć*, który zależy od woli mówiącego.

¹¹ Symbol * oznacza konstrukcje językową, która nie jest poprawna.

(7)

a. "I'm still seeing that blinding flash which occurred a moment ago."

pol. Ja ciągle widzę ten oślepiający błysk, który zdarzył się chwilę temu.

b. "I still see that blinding flash which occurred a moment ago."

pol. Ja ciągle widzę ten oślepiający błysk, który zdarzył się chwilę temu.

Konstruowanie sytuacji, w której występuje chwilowy błysk, ang. *flash*, może przybrać postać wykontuowanego epizodu, który wyraża zdanie (7a). Błysk może być również pojmowany metonimicznie, co przedstawia przykład (7b). W polskich wersjach (7a–b) występuje czasownik *widzę*, ta sama fleksyjna ogólna forma niedokonana czasownika *widzieć*, słuchający nie dowiaduje się z niej o intencji komunikacyjnej mówiącego.

Po trzecie, Langacker (2008: 150) zwrócił również uwagę na angielskie czasowniki, '**nastawienia**', ang. *attitude verbs*, które także podlegają 'elastycznej' kategoryzacji za sprawą pewnych czynników. Czasownik 'nastawienia' *like*, pol. *lubić*, zwykle wyraża 'stanowe' niezmiennie sytuacje. Jednak z przysłówkiem *more*, pol. *więcej*, występującym w korelacji z drugą jego formą w wyrażeniu *more and more*, pol. *coraz więcej*, czasownik *like* wywołuje konstruowanie sytuacji progresywnej. Zdania Langackera (2008: 150, przykład (19a–b)), zacytowane w (8a–b, tł. D. Ch.), zawierają czasownik *like* w czasie terażniejszym, w aspekcie charakterystycznym, w formie *likes* w (8a) oraz w aspekcie progresywnym w czasowniku złożonym *is liking* występującym z wyrażeniem *more and more* w (8b).

(8)

a. "She likes her new teacher." pol. Ona lubi swego nowego nauczyciela.

b. "She's liking her new teacher more and more." pol. Ona lubi swego nowego nauczyciela coraz bardziej.

W polskich wersjach (8a–b) występuje ogólna forma niedokonana czasownika w czasie terażniejszym, *lubi*, w trzeciej osobie liczby pojedynczej, która nie zdradza, czy informacja ma charakter progresywny, jak zdanie angielskie w (8b), czy może jest konstruowana jako stały 'stan', zgodnie z przykładem (8a). W wersji polskiej ogólna forma niedokonana czasownika w czasie terażniejszym nie umożliwia zróżnicowania sytuacji 'stanowej', opisanej tym samym czasownikiem leksykalnym. Givón (2001) skategoryzował obydwie te sytuacje jako posiadające aspekt niedokonany.

Konkludując, ogólnie 'stany' trwają przez długi okres czasu, a czasowniki, które je opisują nie posiadają formy progresywnej, np. błędne jest sformułowanie **I am knowing*, pol. *Ja wiem*,

należy wówczas użyć czasownika w formie czasu teraźniejszego prostego *know*, w *I know*, pol. *Ja wiem* (np. Mourelatos, 1978: 416). Czasem jednak mówiący może zastosować określony czasownik 'stanowy', np. wyrażający 'postrzeżenie' lub 'nastawienie', czy stopniowe rozwijanie 'stanu', jak np. z wyrażeniem *more and more*, pol. *coraz więcej*, w aspekcie progresywnym, czego wersja w języku polskim nie jest w stanie przekazać. W czasie teraźniejszym język polski posiada 'ogólną' formę niedokonaną czasownika (Smith, 1997, o języku rosyjskim). Alexander Mourelatos (1978: 416) argumentował, iż 'stan', jak sam termin wskazuje, nie kojarzy się z dynamiką, ale może się ona z niego wyłonić albo zostać nabyta w rezultacie zaistniałej zmiany. Chociaż 'stan' może być źródłem potencjału zmiany, sam jej jednak nie wywołuje.

Sytuacje 'stanowe' wersji angielskiej w mechanicznym przekładzie na język polski

Bieżąca część ukazuje niektóre czasowniki 'stanowe' w przykładach umożliwiających ich 'elastyczną' kategoryzację, w zależności od konstruowania opisanej sytuacji lub od towarzyszących wyrażen językowych. Przykłady są zaczerpnięte z internetowego korpusu języka angielskiego BNC (URL [<https://corpus.byu.edu/bnc/>]). Poddane są one mechanicznemu przekładowi na język polski, głównie w internetowym serwisie tłumaczeniowym *google.pl*, ale w jednym przypadku, w przykładzie (11b), wykorzystano trzy wersje przekładu na język angielski, drugą wykonał internetowy tłumacz *angielski.crib.pl*¹², a trzecią internetowy translator *pl.pons.com*¹³. Otrzymana wersja polska przetłumaczona jest z powrotem na język angielski przez *google.pl*, oraz w (11b) także przez pozostałe dwa mechaniczne serwisy przekładowe. Zaprezentowane przykłady mają na celu wskazanie polskiemu uczącemu się języka angielskiego jako obcego na każdym poziomie zaawansowania, iż z pozoru proste konstrukcje gramatyczne w języku angielskim ulegają 'elastycznej' kategoryzacji i przybierają odpowiednie do zamierzenia realizacji językowe. Uczący się języka angielskiego, szczególnie na poziomie filologii angielskiej, powinien znać wskazane tutaj gramatyczne subtelności.

Jako pierwszy przykład dla tłumaczenia mechanicznego posłużyły sytuacje stanowe postrzeżane jako dynamiczne zdarzenia, w (9a–b), na podstawie zdania Smith (1997: 85, przykład (51b)) w przykładzie 3b powyżej: "That cake is looking done." pol. *Tamto ciasto wygląda na upieczone*.

¹² Źródło: [<http://angielski.crib.pl/translator-angielsko-polski-polsko-angielski.html?page=1>] Dostęp: 06.02.2018r.

¹³ Źródło: [<https://pl.pons.com/t%C5%82umaczenie-tekstu>] Dostęp: 06.02.2018r.

(9)

- a. "My body **is looking**¹⁴ good and I feel great." (BNC: 68 C9Y), pol. "Moje ciało **wygląda** dobrze i czuję się świetnie." (google.pl); ang. " My body **looks** good and I feel great." (google.pl)
- b. "Your garden **is looking** nice. It was always so untidy." (BNC: 59 B21), pol. "Twój ogród **wygląda** ładnie. Zawsze było tak niechlujnie." (google.pl); ang. "Your garden **looks** nice. It has always been so sloppy." (google.pl)

Wersja polska przykładu (9a) i (9b) mieści ogólny czasownik niedokonany w czasie teraźniejszym *wygląda* z przysłówkiem *dobrze*, w (9a), i *ładnie*, w (9b). Odwrotny przekład na język angielski zawiera czasownik kodujący aspekt charakterystyczny w czasie teraźniejszym prostym *looks*, w wyrażeniu *looks good*, które zastępuje progresywną konstrukcję *is looking good*, w (9a), oraz w analogicznym wyrażeniu *looks nice*, w (9b), zamiast progresywnego czasownika w *is looking nice*.

Drugi przykład mechanicznego przekładu włącza w dwóch zdaniach (10a–b) czasownik 'postrzegania' *see*, pol. *zobaczyć*, *widzieć*, z dopełnieniami nominalnymi, z którymi uległ on 'elastycznej' kategoryzacji (za: Langacker, 2008: 151, przykład (22a)).

(10)

- a. "... you **are still seeing** the profession through rose-coloured spectacles." (BNC: 12 A06), pol. "Wciąż **widzisz** ten zawód przez różowe okulary." (google.pl); ang. "You still **see** this profession through pink glasses." (google.pl)
- b. "... we **are still seeing** a galaxy of British paperbacks at the airside of Heathrow terminals ..." (BNC: 17 GWL), pol. "... wciąż **widzimy** galaktykę brytyjskich książek w miękkiej okładce w pobliżu terminali Heathrow ...". (google.pl); ang. "... we still **see** a galaxy of British paperback books near Heathrow terminals ..." (google.pl)

Przykłady (10a) oraz (10b) mają ten sam czasownik złożony w formie progresywnej czasu teraźniejszego z przysłówkiem *still*, pol. *wciąż*, w wyrażeniu *are still seeing*. W przykładzie (10a) *you are still seeing the profession through rose-coloured spectacles*, pol. *ciągle widzisz ten zawód przez różowe okulary*, konstrukcją progresywną czasownika uwaga zwrócona jest na nienaturalne postrzeganie omawianego zawodu. W przykładzie (10b) *we are still seeing a galaxy of British paperbacks at the airside of Heathrow terminals*, pol. *wciąż widzimy galaktykę*

¹⁴ Czasowniki, na które zwrócona jest uwaga w przykładach od (9) do (11), są tutaj wytłuszczone, co nie ma miejsca w źródłach, z których zacytowane są owe przykłady.

brytyjskich książek w miękkiej okładce w pobliżu terminali Heathrow, 'elastyczna' kategoryzacja zwraca uwagę na nienaturalną kontynuację postrzegania wspomnianych książek w owym miejscu. Odwrotne tłumaczenie na język angielski polskiej wersji z ogólnym czasownikiem niedokonanym *widzisz* w (10a) i *widzimy* w (10b) ukazuje podstawową formę angielskiego czasownika *see* z przysłówkiem *still* w *you still see*, pol. *ty wciąż widzisz*, w (10a), oraz w *we still see*, pol. *my wciąż widzimy*, w (10b).

W końcu, w (11a–b), maszynowemu przekładowi poddany jest przykład z czasownikiem *become*, pol. *stać się, zostać* (kimś, czymś), w aspekcie progresywnym, *is becoming*, z wyrażeniem *more and more*, analogicznie do *is liking more and more*, pol. *lubi coraz bardziej* (za: Langacker, 2008: 150, przykład (19b)). Czasownik *become* informuje, że po dokonanej zmianie 'stanu' utrzymuje się 'stan' przyjęty.

(11)

- a. "He **is becoming** more and more important to me." (BNC: 52 CH7), pol. "**Staje się** dla mnie coraz ważniejszy." (google.pl); ang. "It **becomes** more and more important to me." (google.pl)
- b. "The language of partnership **is becoming** more and more important." (BNC: 69 B2L), pol. "Język partnerstwa **staje się** coraz ważniejszy." (google.pl); ang. nr 1 "The language of the partnership **is becoming** more and more important." (google.com); ang. nr 2 "The language of partnership **has become** increasingly important." (<http://angielski.crib.pl>); ang. nr 3 "The language of partnership **becomes** increasingly important." (<https://pl.pons.com/>)

Obydwa przykłady, (11a) oraz (11b), zawierają czasownik *is becoming*, pol. *staje się*, z wyrażeniem *more and more*, pol. *coraz bardziej*, z przymiotnikiem *important*, pol. *ważny*, w (11a) i w (11b). Wersja polska zarówno w (11a), jak i w (11b) mieści czasownik zwrotny w niedokonanej formie czasu teraźniejszego *staje się*. Przekład odwrotny na język angielski wersji polskiej dla (11a) zawiera czasownik w czasie teraźniejszym z aspektem 'stanowym' *becomes*. Z kolei przekład odwrotny na język angielski, wykonany przez tłumacza *google.pl* wersji polskiej w (11b) powieliła powierzona mu wersję angielską, którą tłumacz *google.pl* mógł 'zapamiętać'. Jednak inne maszynowe wersje przekładu odwrotnego na język angielski, nr 2 i nr 3, zawierają czasowniki w formie innej niż progresywna: w wersji nr 2 jest nim dokonany czasownik *has become*, pol. *stał się*, w aspekcie tzw. *perfect*, a w wersji nr 3 występuje czasownik *becomes* w aspekcie 'stanowym'. Został on również zastosowany w odwrotnym przekładzie na język angielski zdania w języku polskim w przykładzie (11a). W przekładzie odwrotnym na

język angielski polskiej wersji (11b) nr 2 i nr 3, bardziej dosłownie potraktowane jest wyrażenie coraz bardziej, ang. *more and more*, mechaniczny tłumacz zastąpił go przysłówkiem *increasingly*, pol. *wzrastająco*. Czasownik 'stanowy' również wyrażony jest w odwrotnym przekładzie większości omówionych przykładów 'bardziej dosłownie', co może być odniesione do nienacechowanego aspektu charakterystycznego, bez nacechowania ciągłości opisywanej sytuacji.

Podsumowanie

Bieżący artykuł zwrócił uwagę na 'zasadki' komunikacyjne w języku angielskim w postaci czasowników 'stanowych' zastosowanych w nietypowej dla nich formie progresywnej, dzięki 'elastycznej' kategoryzacji opisywanej przez nie sytuacji. Po zasygnalizowaniu kategorii czasownika, jakimi m.in. są czas i aspekt, zwrócono uwagę na aspekt 'stanowy' wśród innych typów aspektu leksykalnego (np. Vendler, 1957), jaki stanowią typy sytuacyjne (np. Smith, 1997) wraz z przyczyniającą się do konstruowania opisanych sytuacji semantyką niektórych wyrażen w zdaniu w języku angielskim (np. Langacker, 2002, 2008; Verkuyl, 1993). Zwrócono uwagę na wybrane czasowniki 'postawy', 'postrzegania' oraz 'nastawienia' w sytuacjach 'stanowych', wywołujących aspekt progresywny, oprócz typowego 'stanowego', który przypisany jest konstruowaniu sytuacji homogenicznej. W internetowym korpusie języka angielskiego BNC wyselekcjonowano przykłady użycia nietypowych konstrukcji z czasownikami 'stanowymi' w aspekcie progresywnym, z wpisaną zmianą w sytuacji przez nie opisywanej. Następnie poddano je mechanicznemu przekładowi na język polski i odwrotnemu tłumaczeniu na język angielski. Niemal wszystkie wersje odwrotnego przekładu wersji polskiej od (9) do (11) zawierają ten sam czasownik 'stanowy', który występuje w owych wersjach w zdaniu z korpusu BNC, lecz posiada on formę, która nie koduje aspektu progresywnego. Spośród sześciu zanalizowanych w ten sposób przykładów, z trzema odwrotnymi wersjami tłumaczenia przykładu ostatniego (11b), tylko wersja pierwszego odwrotnego tłumaczenia *google.com* przykładu (11b), ze swojej wersji polskiej podała identyczną wersję angielską do pierwotnie wpisanej, cytatu z korpusu BNC. Nie jest nam wiadome, czy mechaniczny tłumacz *google.com* 'zapamiętuje' wpisany wcześniej w swe okno do przekładu tekst. Zatem przy założeniu, że tak się stało, poddano wersję polską *google.com* przykładu (11b) tłumaczeniu przez jeszcze dwa inne internetowe 'urządzenia' tłumaczeniowe, które nie ujęły w wersji angielskiej czasownika w formie kodującej aspekt progresywny, chociaż przedstawiły ten sam czasownik 'stanowy', jedna (11b, ang. nr 2) w aspekcie dokonanym o nazwie angielskiej *perfect* (zob. Givón, 2001), a druga (11b, ang. nr 3), w aspekcie 'stanowym'. Z powyższych obserwacji wysuwają się dwa wnioski. Po pierwsze, brak rozróżnienia pomiędzy czasownikiem z aspektem progresywnym i charakterystycznym,

zwyczajowym albo 'stanowym' w języku polskim wyczuła polskiego użytkownika języka angielskiego na możliwości stosowania niektórych angielskich czasowników 'stanowych' w aspekcie progresywnym. Po drugie, chociaż internetowy mechaniczny przekład jest w prostych składniowo wypowiedzeniach w miarę poprawny, jednak nietypowe konstrukcje z czasownikami 'stanowymi' w aspekcie progresywnym wymagają ludzkiego konstruowania opisywanej sytuacji i dobrania do niej odpowiedniej formy czasownika. Należy również zauważyć, że nie zostanie ona dobrana, jeśli nie będzie wcześniej znana polskiemu użytkownikowi języka angielskiego jako obcego.

Bibliografia

- BIBER D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad i E. Finegan, *Longman Grammar of Spoken and Written English*, Harlow, Pearson Education Limited, 1999.
- CARLSON G. N., *Reference to kinds in English*, rozprawa doktorska, University of Massachusetts, Amherst, 1977.
- CHŁOPEK D., *Angielskie konstrukcje oraz ich polskie wersje przekładu z perspektywy Lingwistyki Kognitywnej i nie tylko*, Bielsko-Biała: Wydawnictwo Naukowe ATH, w druku.
- COMRIE B., *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*, Cambridge, CUP, 1976.
- CROFT W., *Verbs: Aspect and Causal Structure (Oxford Linguistics)*, Oxford, OUP, 2012.
- DAHL O., *Tense and Aspect Systems*, Oxford, Blackwell, 1985.
- DOWTY D. R., *Toward a semantic analysis of verb aspect and the English "Imperfective" progressive*, *Linguistics and Philosophy* 1977 nr 1, s. 45–79.
- DOWTY D. R., *Word Meaning and Montague Grammar*, Dordrecht, Reidel, 1979.
- DOWTY D. R., *The Effects of Aspectual Class on the Temporal Structure of Discourse: Semantics or Pragmatics?*, *Linguistics and Philosophy* 1986 nr 9, s. 37–61.
- EVANS V., *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*, tł. z ang. M Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorodecka, A. Gicala i J. Winiarska, Kraków, Universitas, 2009.
- FORSYTH J., *A grammar of aspect: usage and meaning in the Russian verb*, Cambridge, CUP, 1970.
- GIVÓN T., *Syntax: An Introduction I*, Amsterdam, John Benjamins Publishing, 2001.
- HOLT J., *Études d'aspect*, *Acta Jutlandica* 1943 nr 15.2.
- HUDDLESTON R., PULLUM G., *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, CUP, 2005.
- KAMP H., REYLE U., *From Discourse to Logic*, Springer Science & Business Media, 1993.

- KRUISINGA E., *A Handbook of Present Day English, Part II*, Groningen, Noordhoff, 1911.
- LANGACKER R. W., *Foundations of Cognitive Grammar, Volume I: Theoretical Prerequisites*, Stanford, Calif., Stanford University Press, 1987.
- LANGACKER R. W., *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*, Berlin, Walter de Gruyter, 2002.
- LANGACKER R. W., *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford, OUP, 2008.
- LANGACKER R. W., *Essentials of Cognitive Grammar*, Oxford, OUP, 2013.
- MARCHAND H., *On a question of aspect: a comparison between the progressive form in English and that of Italian and Spanish*, *Studia Linguistica* 1955 nr 9, s. 45–52.
- MOURELATOS A. P. D., *Events, Processes and States*, *Linguistics and Philosophy* 1978 nr 2, s. 415–434, Dordrecht, Holland, D. Reidel Publishing Company.
- POUTSMA H., *A Grammar of Late Modern English*, Groningen, P. Noordhoff, 1926.
- QUIRK R., S. Greenbaum, G. Leech i J. Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Harlow, Pearson Education Limited, 1985.
- SMITH C., *The parameter of aspect*, Dordrecht, Kluwer, 1997.
- TALMY L., *Lexical Typologies, w: Language typology and Syntactic Description, Volume III: Grammatical categories and the lexicon*, pod red. T. Shopen, Cambridge, CUP, 1985/2007, s. 66–168.
- TALMY L., *Toward a Cognitive Semantics, Volume I: Concept Structuring Systems*, Cambridge, Mass., MIT Press, 2000a.
- TALMY L., *Toward a Cognitive Semantics, Volume II: Typology and Process in Concept Structuring*, Cambridge, Mass., MIT Press, 2000b.
- TAYLOR B., *Tense and Continuity*, *Linguistics & Philosophy* 1977 nr 1, s. 199–220.
- TRASK R., *Key Concepts in Language and Linguistics*, London, Routledge, 1999.
- VENDLER Z., *Verbs and Times*, *The Philosophical Review* 1957 nr 66 (2), s. 143–160, wydanie z poprawkami w: *Linguistics in Philosophy* 1967, rozdział 4, s. 97–121, Ithaca, N.Y, Cornell University Press.
- VERKUYL H., *A Theory of Aspectuality: The Interaction between Temporal and Atemporal Structure*, Cambridge, CUP, 1993.

English Utterances with 'Stative' Verbs in the Present Tense vs their Polish Versions

The present discourse focuses on English utterances with 'stative' verbs coding present situations. The verbs of interest typically convey 'static' situations. However, in specific circumstances, they can also occur as progressive complex verbs. The context in which 'stative' verbs code the progressive aspect is marked in various ways. The

present discussion exposes three types of English 'stative' verbs with the progressive aspect in special interpretations: of 'posture', 'perception', and of 'attitude'. Since the Polish language, having only a general imperfective present tense verb form, does not differentiate between present progressive and present habitual, characteristic or 'stative' situations, Polish learners of English as a foreign language may find it difficult to realize when 'stative' verbs adopt the progressive aspect. Additionally, mechanical translators may mislead them since they may not render properly into English the submitted Polish utterances which invite the progressive aspect in 'stative' verbs, as shown in the examples demonstrated in Part 3. The article has a descriptive character. Its objective is to sensitize Polish learners of English to the said problems.